

illum spiritus timoris Domini, spiritus sapientiae, spiritus fortitudinis.» Nam oculorum nomine ista dona etiam in illo Zachariae tertio (1): Super lapidem unum septem oculi; significantur de D. Hieronymi et priscorum patrum sententia.

Quod autem additur: QUAE RESIDENT JUXTA FLUENTA PLENISSIMA, ideo additur, quia sicut scriptum est. Non ad mensuram Pater largitus est spiritum Christo, sed plena in ipsum flumina, sive potius Oceanum derivavit aquarum. Aquarum cum dico, Spiritum Sanctum intelligi volo, cuius hoc est in sacris Litteris nomen, ut illa aperte testantur. Qui credit in Filium, de ventre illius fluent flumina aquae vitae: hoc autem dicebat, ut ipse Joannes (2) interpretatur, de Spiritu Sancto, quem accepturi essent credentes in eum.

Sequitur: GENAE EJUS SICUT AREOLAE AROMATUM CONSITAE A PIGMENTARIIS. In genis et pudoris, et probitatis, et modestiae, et omnino animi ingenui, et bene educti indicia apparere solent. Ergo per genas recte intelligimus significari modestiam, mansuetudinem, animi probitatem, inguitatem, caeterasque virtutes, quibus Christi quasi facies fingebatur, et colorabatur; quaeque extantes in illo spectabiles, atque conspicuae, ipsum amabilem, et venerandum apud cunctos reddebat. Qui certe concursus tot Christi et tantarum virtutum, merito similis esse dicitur areolis consitis a pigmentariis; propterea quod, quemadmodum ibi multi et variorum colorum flores in unam pulchri speciem conspirant, sic hic multitudo illa et diversitas variarum virtutum mirificum quemdam concentum conficiunt, itaque mirabiliter concordant inter se, ut ex omnibus una extet dignitatis species pulcherrima. Sed a genis ad labia.

Nam sequitur: LABIA ILLIUS SICUT LILIA DISTILLANTIA MYRRHAM PRIMAM. Hoc quemadmodum verum sit, vel ip-

(1) Zach. iii. (2) Joan. vii.

sius Christi inimicorum testimonio possumus interpretari. Nam aliquando quidam missi ad comprehendendum illum, cum concionantem audissent, et ejus divina eloquentia capti atque deliniti, sententiam capiendo ipsum mutassent, cur non comprehendissent eum, ab iis, a quibus missi fuerant, rogati dixerunt (1): Nunquam sic loquutus est homo (2). Et Petrus alibi: Quo ibimus, verba vitae aeternae habes (3); Et David, quasi si ei propositum esset hunc explanare locum, sic dicit: Diffusa est gratia in labiis tuis, propterea benedixit te Deus in aeternum. MANUS EJUS TORNATILES AUREAE PLENAE HYACINTHIS. Manus pro eo quod manu fit, et omnino pro egregio, et insigni aliquo facto, ab Hebraeis ponni solere notius est iis, qui sacras Litteras norunt, quam ut pluribus exemplis sit confirmandum. Sunt igitur manus Christi, id est, universa illius opera summe perfecta. Nam istis verbis ea pulchritudo designatur, quanta manibus potest inesse maxima.

Pergit ulterius: VENTER EJUS EBURNEUS, DISTINCTUS SAPPHYRIS. *Meghaim* non ventrem modo, sed pectus etiam, atque adeo omnem eam corporis partem, quae a collo ad pubem usque pertinet, atque etiam ipsius partis viscera interiora Hebraeis significat; figurato autem et arcano sermone ad cor significandum transfertur, non quidem quatenus viscus vitale quoddam est, nam eatenus proprie id significat, sed quatenus animalis sensus principium, et omnium cupiditatum receptaculum, et sedes esse intelligitur. Sic Job. xxxii (4): En venter meus quasi musto plenus; et Psal. xxi (5): Et lex tua in medio ventris mei; et xxx (6): Anima mea et venter meus; et XLIII (7): Humiliatus est in terra venter noster; et Prov. xx (8): Investigasti omnia secreta ventris; et Esai. XVI (9): Venter meus ad Moab. Porro

(1) Joan. vii. (2) Joan. vi. (3) Psal. XLIV. (4) Job. XXXII.

(5) Psalm. XXI. (6) Psalm. XXX. (7) Psalm. XLIII.

(8) Pro. xx. (9) Esa. XVI.

id nomen figurate hoc loco debere accipi, praeterquam quod ipsa sententiae ratio, caeterorumque verborum translate positorum, ex quibus hujus libri textus conficitur, perpetuus usus postulat; declarat etiam epitheton, quod in hebreo additur. Nam quod nos eburneum, in hebreo ad verbum: Venter ejus candidum ebur: candidum autem Hebreis est יְשָׁנָה, quo non solum candor significatur, sed etiam cogitatio, atque agitatio ea mentis, in qua veri aliquod lumen elucet. Itaque verti potest. Venter ejus intelligens ebur; ex quo intelligitur, qui venter hic nominatur, eum cogitationis atque sensus non esse expertem. Quale igitur cor Christi est? qui sensus ejus? affectus Christi cūjusmodi? Ebur, inquit, candidum, hoc est, intelligens, distinctum sapphyris, id est, cor ab omni caeco, et turbulentu motu non solum alienum, nec tantum rationi se et suas cupiditates subjiciens, sed ita ex rationis praescripto cuncta agens, ut nisi illa praeceunte, neque cupere aliquid, neque dolere posset. Nam qui in nobis extare solent, et antequam ratio quid agatur dispiciat, exardescere, cupiditatum variarum motus subiti, eorum in Christo nullus fuit, sed voluntate atque judicio suscepti omnes, et ob eandem causam candidi omnes, id est, rationis ac coelestis lucis participes, et ob id ipsum honesti atque praedicabiles, et omnino sapphyris comparandi.

Sequitur: CRURA EJUS COLUMNAE MARMOREAE, QUAE FUNDATAE SUNT SUPER BASES AUREAS. Christi fortitudo declaratur his verbis. Fortitudo, inquam, non solum ea, qua ipse fortis est, quaque diaboli vires confregit, sed ea etiam, quam ipse efficit in nobis, qui fide cum illo, et charitate conjungimur. Nam ab illo fortitudinem ipsi ducimus, et quia ille inimica nobis et infesta aliquando fudit agmina, ideo nos, si quando incidimus in eadem fracta, videlicet, jam ab ipso et debilitata agmina, superiores evadimus, nisi nos prodamus ipsi, ac nostra nos sponte vinci sinamus. Itaque Christus hac una re potissimum nos adhortatur ad

intrepide agendum, sic dicens (1): «Verum tamen nolite timere, ego vici mundum. Nam profecto, qui victus est, nocere amplius non poterit, iis praesertim, qui unum esse cum victore censemur, ac proinde illo vincente, et ipsi vicerunt.

Atque haec de singulis partibus sigillatim sunt dicta; de universa autem Christi magnitudine, quae statim sequuntur: SPECIES EJUS UT LIBANI, ELECTUS UT CEDRI. Cedri atque montis vocabula in sacris litteris transferuntur ad ea significanda, quae insigni magnitudine praestant. Itaque, qui eminent inter alios, quique summum ac principem locum in populis obtinent, tum Cedri, tum montes vocantur. Est enim Cedrus altissima arbor, montibus autem in terris elatius nihil est. Cum autem et Cedri et montes in unum conferuntur, et quae singula per se magnitudinem excellentem significant, conjuncta simul uni rei tribuntur, aperte declaratur singulari et eximia ratione ipsam excellere, esque magnam supra omnem modum. Quo igitur doceremur id, quod res est, Christo nihil esse, neque in terra, neque in coelo sublimius, ipsumque ex excellentiis constare totum, cedros in hoc loco, atque montes Spiritus sanctus coniunxit. In quo neque illud quidem causa atque ratione vacavit, quod ex montibus Libanum praecipue elegit, ex quo similitudinem duceret. Nam praeterquam quod is mons, et altitudine, et magnitudine, et arborum, quas educit, proceritate et copia, earumque materiae bonitate, plurimarumque item rerum ad vitae usus accommodatarum opportunitate, omnes, non solum Syriae, sed Asiae fere totius montes praecedunt, quod transferri ad Christum possit, id proprium ac praecipuum habet, quod suppeditavit omnem eam materiam, quae ad templi a Salomone Hierosolymis constructi aedificium necessaria fuit. Nam inerat in illo templo effigies templi spiritualis atque coelestis,

(1) Joan. xvi.

quod Christus, ex quo primum homines esse coeperunt, condere coepit, conditque semper, nunquamque quādiū erunt homines a condendo et construendo desistet, quod unum est verum, et Deo gratissimum templum. Et quemadmodum unus Libanus suffecit omnes arbores, quae templo aedificando necessariae fuerunt; sic hujus veri et aeterni templi omnis structura ducitur a Christo homine. Ille enim alit, ille producit, ille sustinet, ille denique perficit id, quidquid est, quod isti aedificio inserendum est: sicut Paulus, tametsi aliud et diversum translationis et similitudinis genus insistens, luculenter scripsit (1): «Ex quo totum corpus compactum et connexum per omnem juncturam subministratio[n]is secundum operationem in mensuram uniuscujusque membra, augmentum corporis facit in aedificationem sui in charitate.» Postremo tandem ne quid sponsa praetermitteret, quod pertineret ad Christi laudem, uno verbo plura comprehendens adjecit: GUTTUR EJUS SUAVISSIMUM, ET TOTUS DESIDERABILIS. Vel ut significanter in hebreao legitur: TOTUS DESIDERIA; TALIS EST DILECTUS MEUS, ET TALIS EST AMOR MEUS FILIAE HIERUSALEM. Quae filiae Hierusalem, id est, bene erga Deum affecti, simplices tamen et idiotae homines, cum ista perfectorum hominum oratione illustrati, in Christi atque in rerum divinarum cognitione non nihil profecissent, studio eodem, quo illi Christum quaerendi atque inveniendi accenduntur; et, quod in amore Dei maxime accidit, ut alium ex alio amor corripiat, et quasi contagione quadam latissime et facillime serpat, inflamatur isti, atque corripiuntur ab eo amoris igne, quo ardebat perfecti, mox ut illos ardentes, atque aestuantes, viderunt.

Quod, quae sequuntur, declarant: DIC NOBIS, QUO ABIIT DILECTUS TUUS, O PULCHERRIMA, MULIERUM? ET QUAEREMUS ILLUM. Pollicentur enim suam operam, non jam ut officio-

(1) Ephes. iv.

sos se erga amantes, et studio inveniendi Deum flagrantes viros exhibeant, sed ob id etiam, quia jam et ipsi amatores Dei, ejus pulchritudinis magnitudine audita, esse coeperunt; ardentque illum videndi desiderio, si minus tanto atque illi, certe non multum disimili. Sed his sic, et vere, et de priscorum patrum sententia maxima ex parte explanatis, quid vetat, quando omnes fere istarum literarum sententiae, multis foecundae sunt sensibus, id intelligentiae, quod nunc mihi succurrit, quodque in hac Christi effigie a Salomonе descripta latet, in medium proferre. Quod tametsi ab eo, quod modo diximus, non parum diversum sit, non tamen aut falsum per se est, aut illi priori repugnans. Est autem id ei, quod Daniel Babyloniorum Regis rogatu interpretatus est, non dissimile. Nam sicut ille statua ea, aut statuae simili spectro, quod per quietem Rex vidit, Regum cum Chaldaeorum, tum deinceps eorum, qui orbis imperio potiti sunt, rationes dixit significari, atque portendi; similiter ego nunc arbitror in hac Christi imagine, aut Christi imaginis descriptione, non solum qualis ipse sit declarari, sed etiam significari, ac veluti depingi, regnum illius id, quod in terris nunc habet, quodque ab illius mortis tempore ducens exordium, per omnes deinceps saeculi aetates, ad usque mundi finem protenditur, id est, Ecclesiae militantis, quae dicitur, regnum. Etenim hujus Ecclesiae atque regni initium, et veluti caput, primumque illud Ecclesiae sanctae tempus, quod ab Apostolorum, et qui Apostolis proxime sucesserunt, doctorum aetate, usque ad Constantini Romanorum Regis tempus pertinuit, aurum, quod hic dicitur, optimum fuit.

Tunc enim, id quod scire ex historia veteri licet, charitas in primis, et quae charitatem comitantur, virtutes viguerunt: tuncque vere floruerunt illa pacis atque justitiae foecunda saecula, tanto antea sacris vatibus, tantoque verborum pondere denuntiata atque promissa. Atque quemadmodum in capite oculos natura, ac reliquos fere

omnes sensus constituit; sic omnis sacrae intelligentiae lumen, quo ad hoc usque tempus, quicumque Christiano sumus digni nomine, vitam dirigimus, illo Ecclesiae tempore emicuit. Tunc illa Spiritus Sancti dona, quibus quasi pro oculis atque sensibus anima utitur, quaeque nunc et occulte dantur et paucis, passim et palam conferebantur. Qua ex ubertate atque copia divinorum bonorum, tanquam ex aureo capite dignae ejus capitum comae, tantus extitit bonorum virorum proventus, tam copiosa seges sanctorum, tot martyres, tot virgines, quae, omni fere sensu carnis deposito, coelestem in terris vitam degebant, vere ut fuerint similes elatis palmarum. In terris enim positi vita atque habitu humili, et a caeteris hominibus nullo in numero habiti, vertice coelum contingebant, aut, si verum loqui volumus, coelum supra erant animi atque mentis celsitudine. Porro quae ex hoc Constantini tempore ad Gregorium Romanum Pontificem, virum et doctrina et sanctitate excellentem, sequuta sunt tempora, in quibus, externa Ecclesiae redditus et stabilita pace, florere magis et nitere Christiana charitas debuit; idque primae Ecclesiae aurum, quod tantopere fulsit, magis splendescere, nescio quo modo rebus in deterius incipientibus, remittentibusque se paulatim et sensim omnibus verae pietatis studiis, non jam aurea, ut superiora certe, sed ex ebore fuerunt. Nam quemadmodum ebur habet quidem spectabilem nitorem, pretiumque in eo ipsa raritas facit, tamen ipsum non est ejusmodi, ut cum auro, vel pretio conferri queat, vel naturae praestantia: sic illud saeculum in comparatione ad primum deterius fuit, et ea potissimum ratione deterius, quod charitatis, qua Christiana maxime continetur vita, minus habuit; sed tamen fuit, per se ipsum si species satis beatum, ac felix. Multum enim de prima illa puritate vitae et pietate retinuit, et quamvis maxima ex parte eburneum fuit; tamen id ebur aptis in locis et auro, et pretiosissimis gemmis, sapphiris, nimirum, atque hya-

cinthis visebatur distinctum. Habuit enim illa aetas Pontifices sanctissimos, qui tanquam digitii aurei in illo corpore fuerunt: habuit eos, qui nunc habentur Ecclesiae lumina maxima, et sapientia, et sanctitate doctores: monasticum vitae genus illa maxime aetate coeptum est frequentari. Itaque floruit illud saeculum monachorum sanctissimorum prope innumeris gregibus, qui profecto monachi sapphiri illi fuerunt, quibus hujus imaginis venter atque pectus distinguitur. Atque quemadmodum venter atque pectus, in quo humeri et brachia numerantur, ad caput relata, ipsum magnitudine superant: sic in ista Ecclesiae aetate secunda Christianum nomen, quod ante id tempus obtinentibus cuncta idolorum cultoribus, angustissimis concludebatur finibus, Constantino Imperatore, tunc nostram religionem amplexo, et pace fidelibus redditus, templis idolorum eversis, constitutoque statu Christianae reipublicae, ita late propagatum est, ut non solum quamque patebat Romanum imperium se extenderet, sed ad feras etiam et barbaras nationes, et ad ultimas terrarum oras pervaderet, totum denique orbem fere obtineret. At ventrem eburneum, crura atque tibiae exceperunt marmoreae, id est, illi aetati secundae tertia Ecclesiae, et ipsa deterior, successit aetas; quae incipiens in Gregorio aut paulo post ejus obitum, durat adhuc, durabitque fere usque ad extrema mundi tempora; nam sub mundi finem est desitura. Qua in aetate tertia, id quod sine gravi animi dolore commemorare non possumus, non solum nimis in arctum et angustum locum redacta est Christiana res publica, tot non solum provinciis, sed etiam nationibus avulsa ab Ecclesiae gremio, atque fide; sed etiam, quantum marmor auro cedit, aut etiam multo amplius, quod ad pietatis sinceritatem, atque puritatem attinet, tantum degeneratum est ab eo, quod superioribus Ecclesiae temporibus floruit. Candorem modo et firmitatem quamdam fidei retinemus, sed, qualis est marmoris, frigidam atque lapideam

Vix enim ullum, non dico germanae illius, et primae charitatis, quae jam, si non omnino, nec enim potest, at maxima ex parte exolevit, sed ne prisci quidem, et antiquioris cernitur in nobis vestigium. Nam rebus praeclarissimis, et quibus maximae nostrae religionis partes continebantur, amissis, pro rebus rerum nominibus utimur, et amplexamur umbras quasdam earum virtutum, quibus in animis nostris nullum locum esse permittimus: et quae profligavimus e vita, quaeque plane extinximus honesti lumina, ne odisse nos lucem quis putet, aut ab eo quod dicimus, cum Christiani nominari volumus, abhorrese, ea, specie quadam tenus servamus. Itaque in eorum locum nobis substituimus spectra quaedam (nam quid aliud non nescio, quod fictum totum et simulatum est, et ad illudendum sensibus hominum comparatum). Itaque larvas quasdam foris peraugusta specie praeditas, intus vero vita et veritate vacuas, in demortuarum virtutum locum nobis asciscimus: iisque induiti, atque contecti larvis, uni deinceps ambitioni, avaritiae, luxuriae totos nos damus. At quali avaritiae? quale luxuria? quam turpi, quam profusae, quam etiam apud eos, qui nomen atque fidem Christi ignorarunt, incognitae et inauditae? Huc etiam accedit, quod ipsamet nostra fides atque religio tam diverso ab eo, quo olim tradebatur, nunc traditur et propagatur modo, satis ut appareat priscos illos homines vere fuisse aureos, nos autem marmoreos, et quod de Deucalione, et Pyrrha ferunt fabulae, de saxis esse natos. Nam quod olim per homines non solum inermes, sed ab omni etiam humano praesidio mirabiliter imparatos; nec solum non violenter, sed ne vafre quidem, et astute aliquid agentes; contra autem inaudita animi simplicitate, lenitateque praeditos praedicabatur, et propagabatur Evangelium; id nostra aetate nos ipsi vidimus (non quidem principum culpa, aut consilio, sed privatorum rapacitate, et avaritia) inculcari, atque tradi per homines ferro succinctos, auri

magis rapiendi, quam verae religionis in aliorum animos inserendae cupidos, infinita edita strage hominum, totisque non modo populis, sed gentibus etiam ad internecionem deletis. Ut qui rem istam, quemadmodum gesta est, rite consideret, judicare omnino beat parabolam illam Evangelii (1), in qua quod, qui invitati ad convivium erant, venire noluissent, alii per vim adducti et in triclinium intromissi dicuntur, in haec potissimum tempora, et in hanc Evangelii praedicandi rationem, relatam a Christo fuisse.

Sed bene est quod marmor, quodque iste lapideus rigor in aurum tandem desinet, et bases aureae columnas marmoreas suffulcent. Sequetur enim quarta aetas Ecclesiae, eaque cum Ecclesiae, tum mundi ipsius aetas ultima, in qua studiis hominum ad virtutis cultum conversis, et moribus eorum reformatis in melius, Deo praecipue copiose et mirabiliter spiritus sui dona fidelibus impertiente, prima illa et vetus charitas atque justitia, omnium virtutum chorus comitata, in antiquum, et vere avitum Ecclesiae solum, tanquam postliminio revertetur. Nam quin id ita futurum, atque eventurum sit ultimo Ecclesiae tempore, dubitare nemo potest, qui modo, aut rationis momenta, aut sanctorum patrum authoritates, aut certe sacrorum vaticinia Prophetarum et Apostolorum, rite expendere, et considerare voluerit. Nam primum constat eo tempore rem Ecclesiae publicam in summum venturam periculum, atque discrimen, et par est pro periculi, atque discriminis magnitudine auxilium illi gratiae, atque bonorum coelestium, quibus stare firma possit, a Deo affuturum. Invadent enim in illam, cum alii multi hostes externi, tum omnium, quos unquam perpessa Ecclesia est, saevissimus et potentissimus hostis Antichristus impugnabit, atque adeo grassabitur in ipsam: vincet tamen Ecclesia hujus omnes vires, et machinationes, et ad extremum invicta persistet. Sed qui-

(1) Luc. xiv.